

BANGLADEŞ VE TÜRKİYE: İKİLİ İLİŞKİLERİN BİR ANALİZİ

Rahmat Ullah

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Doktora Öğrencisi

rafiq35ju@gmail.com

Özet

Bangladeş ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkileri 1976 yılında kurulmuştur. O zamandan beri, iki ülke arasındaki ilişkileri büyümektedir. Bangladeş ve Türkiye'nin ikili ilişkilerin analizinde bazı önemli konular dikkate alınmalıdır. Birinci konu 'Hilâfet Hareketi'dir. Batılı güçleri tarafından parçalanmakta olan Osmanlı İmparatorluğunu korumak için Bengal Müslümanları 'Hilâfet Hareketi'ne katılıp aktif ve önemli bir rol oynamıştır. İkinci konu 'Bangladeş'in Kurtuluş Savaşı' dır. Türkiye 1971 yılında Batı Pakistan (şuan ki Pakistan) ve Doğu Pakistan (şuan ki Bangladeş) arasındaki savaş sırasında Pakistan'ı desteklemiştir. Bir diğer konu Bangladeş'te 'Savaş Suçu Yargısı'dır. Türkiye bu yargı prosedürünü şiddetle eleştirmektedir. Bu çalışmada iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliğini analiz etmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bangladeş, Türkiye, İkili İlişkiler, Hilâfet Hareketi*

Alan Tanımı: *Dış Politika*

BANGLADESH AND TURKEY: AN ANALYSIS OF BILATERAL RELATIONS

ABSTRACT:

The formal diplomatic relations between Bangladesh and Turkey were established in 1976. Since that time, relations between the two Muslim countries are being grown. In the analysis of their bilateral relations, some important issues should

be considered. Firstly, 'Khilafat Movement'. Bengali Muslims joined and played an active role in the Khilafat Movement to protect Ottoman Empire. Secondly, 'Liberation war of Bangladesh'. Turkey supported West Pakistan against East Pakistan (present Bangladesh). Thirdly, 'War Crime Trial' in Bangladesh. Turkey is strongly criticizing trial process. In this study we will analyze the nature of the relations between Bangladesh and Turkey.

Key words: *Bangladesh, Turkey, Bilateral Relations, Khilafat Movement*

Definition of Area: *Foreign Policy*

1. GİRİŞ

Türkiye ve Bangladeş geliştirmekte olan iki Müslüman ülkedir. Bangladeş Güney Asya'da Hindistan çevirili küçük ama kalabalık bir ülkedir. Çin ile Hindistan'ın rekabeti ve Güney Asya'da ABD ve Batılı ülkelerin artmakta olan etkileri Bangladeş'in jeopolitik önemini artırmıştır. Öte yandan Türkiye, Asya ile Avrupa'yı bağlayan stratejik önemine sahip olan Müslüman bir ülkedir. Türkiye hem Orta Asya ve Orta Doğu siyasetinin önemli bir gücü hem de Dünya siyasetinin önemli bir aktörüdür. Müslüman ülkeleri arasında siyasi, askeri ve ekonomik gücü bakımından önde gelen bir ülkedir Türkiye. 1204 yılında Orta Asya'dan gelen Türk komutanı İhtiyar Uddin Muhammad Bin Bahtiyar Kholji tarafından Bangladeş bölgesinde Müslüman hükümeti kurulduktan sonra 23 Haziran 1757'e kadar farklı Müslüman kralları Bangladeş bölgesini yönetmiştir. 23 Haziran 1757 de Bengal Bölgesinin en son Kralı Siraz-Ud-Dovla İngilizler ile olan savaşı kaybettikten sonra 1947'ye kadar Bengal bölgesi İngiliz sömürgesi altında kalmıştır. 14 Ağustos 1947 de Doğu Bengal'ı (şu anki Bangladeş) Pakistan'ın Doğu vilâyeti olarak verilmiştir. Ancak Doğu ve Batı Pakistan arasındaki siyasi anlaşmazlıktan dolayı başlayan savaştan sonra 16 Aralık 1971 yılında 'Doğu Pakistan' Bangladeş adıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Diğer

tarafından 1299 yılında Osman Gazi tarafından Osmanlı İmparatorluğu kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nda kaybedene kadar Asya, Avrupa ve Afrika'nın birçok bölgelerini yönetmiştir. Ancak 1918 yılında I. Dünya Savaşını kaybetmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun temeli yıkılmış ve 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu çalışmada potansiyel iki Müslüman ülke Bangladeş ve Türkiye arasındaki ilişkilerin niteliği ve önemli konuları ele alınacaktır.

2. BANGLADEŞ VE TÜRKİYE ARASINDAKİ İLİŞKİLER

2.1. İlişkilerin Tarihi Arka Planı

İki ülke arasında tarihsel ilişkilerinin temelinde II. Sultan Abdul Hamid tarafından başlatılan Pan İslamizm propagandası önemli bir yer almıştır. İngiliz sömürgesi altında kalan Hint alt kıtasındaki (şuan ki Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'li Müslümanlar) Müslümanları Pan İslamizm propagandası çok etkilemiştir (Ahmed,2014). Ayrıca İngilizlerin işkencesi altında kalan o bölgelerin Müslümanları Osmanlı hilafetini İslam birliğinin bir sembolü olarak görmüştür. Başka ülke ya da güçlerle Osmanlı arasında bir savaş çıktığında Hint alt kıtasındaki Müslümanlar Osmanlı için camilerde dua ve tesbihat düzenliyorlardı. 1877 yılında Rusya-Osmanlı savaşı sırasında Bengal vilâyetinin merkezi olan Kalküta'nın camilerinde tesbihat ve dua düzenlendi ve Türk ordusu için yardım toplatılmıştır (Chaudhri,1988:20). 1912 yılında Balkan Birliği ile Osmanlı arasındaki savaş sırasında Hint Müslümanları Türkiye'ye doktorlar ekibi göndermiştir (Hasan,2001:xi).

I. Dünya Savaşında Osmanlı yendikten sonra Avrupalı güçler Osmanlı'ya parçalamaya kalktığı zaman Bengal bölgesi dahil Hint alt kıtasındaki Müslümanlar İngiliz hükümetine karşı yoğun protestolar düzenlemiştir ve Osmanlı Halife'yi korumak için Hilâfet Hareketini başlatmıştır (Quraishi ve Burke,1995:227). 30 Aralık 1918 yılında Delhi'de düzenlenen Tüm Hindistan Müslüman Ligi'nin 11. oturumunda ilk defa Hilâfet Hareketi konusu konuşulmuştur. Oturumun başkanlık konuşmasında Bengal bölgesinden gelen Abul Kasem Fazlul Hoq Avrupalı güçleri tarafından Osmanlı'yı parçalama girişimi hakkında büyük endişesini ortaya koymuştur. 1919 yılında başlayan

Hilâfet Hareketi'ne Hint alt kıtasındaki diğer Müslümanlarla Bengal vilâyetin Müslümanlar da katılmış ve büyük rol oynamıştır. 1919 yılın 9 Şubatı Bengal bölgesinin Hilâfet Hareketi liderleri Mevlana Akram Khan, Abul Kashem, Mucibur Rahman Khan Kalküta'da bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantının amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü ve Hilafetin devamını korumak için yapılacak olan protesto ve programlara halkın desteği kazanması idi. (Ahmed,2014). 17 Kasım 1919 yılında Bengal vilâyetinde 'Hilâfet Günü' düzenlenmiştir. Müslümanlar o gün dükkânlar kapalı tutmuş; camilerde dua yapılmış ve şehir meydanlarında gösteriler gerçekleştirilmiştir. Bengal vilâyeti hilâfet komitesi ve Dakka hilâfet komitesi tarafından bölgenin her yerinde hilâfet hareketi devam ettirilmiştir. 19 Mart 1920 yılında ikinci 'Hilâfet Günü' düzenlenmiş ve vilâyetin merkezi Kalküta'da iş yerler ve dükkanlar kapalı tutulmuştur; Dakka, çittagong ve Mymensingh gibi büyük illerde büyük mitingler gerçekleştirilmiştir. En büyük miting Tangail'de (şu anki Bangladeş'in bir ili) düzenlenmiştir. Bunlarla birlikte Bengal hilâfet komitesi Osmanlı halife ve ordusu için her bir evden yardım toplamıştır. Alınan her yardımı kanıtlamak için hilâfet komitesi tarafından bir makbuz verilmiştir (Symes,2014).

Resim-1: Bengal vilâyeti hilâfet komitesi tarafından yardım verenlere verilen makbuz.

Kaynak: Symes,2014.

Makbuzun en üstte Hadid Suresi'nin 11. Ayeti'nin arapçası yazılı. Ayetin anlamı şudur: 'Allah'a kim güzel bir ödünç takdiminde bulunursa, Allah karşılığını kat kat verir, ona cömertçe verilecek bir ecir de vardır'. Ayetten sonraki üç satırda da Urduca anlamı yazılıyor. Sonraki satırda 'Bir Rupee' yazılıyor ve en son satırda 'Bengal Hilâfet Komitesi' yazılıyor. Makbuzunun arka tarafında Kalküta Hilâfet Komitesi'nin mührü vardır.

Osmanlı ordusuna Hindistan Hilafet Komitesi tarafından 26 Aralık 1921 tarihinden 9 Ağustos 1923 tarihine kadar gönderilen para miktarı toplam 781.570 Türk lirasıydı. Türkiye İş Bankası'nın kuruluşunda bu paranın bir miktarı kullanılmıştır (Timeturk, 2014).

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma hareketinde Bengal Müslümanlarının fedakârlığı ve samimiyeti o zamanki ilişkilerin ne kadar yakın olduğunu ortaya koymuştur. 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye'de halifeliğini kaldırıldıktan sonra da Bengal Müslümanlar Türkiye'yi aynı sempati ve sevgiyi göstermiştir. Bangladeş'in milli şairi Kazı Nazrul İslam tarafından modern Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk hakkında 1921 yılında yazılmış olan 'Kemal Paşa' şiiri sonraki dönemlerde okul müfredatında yer almıştır (<http://dhaka.emb.mfa.gov.tr/>). Atatürk'ün vefatından hemen sonra 1939 yılında Bengal vilâyetinin Feni bölgesinde Atatürk sevdalıları bir okulun adını "Atatürk Model High School" vermiştir.

14 Ağustos 1947'de bağımsızlığını kazanan Pakistan ile çoğunluğu Müslüman olan Doğu Bengal bölgesi Doğu Pakistan olarak Pakistan'ın bir vilâyeti olmuştur (Maniruzzaman,1980:1-3). O günden itibaren 1971'e kadar Doğu Bengal bölgesindeki Müslümanların tarihi Pakistan adı altında yazılmıştır. Kuruluşundan beri Türkiye ile Pakistan ikili, bölgesel ve uluslararası alanlarında çok yakın ilişkiler kurmuştur (Hussain,2008:67). Bağdat Paktı, ikili antlaşmalar ve Müslüman ülkelerin sorunları iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır.

1965 yılında Hindistan-Pakistan savaşı sırasında Türkiye Pakistan'a desteklemiştir (Burke ve Ziring,1990:354). Türkiye o zaman Pakistan'a askeri ekipmanları ve doktor heyeti göndermiştir (Hasan,2001:51). Türkiye ve Pakistan arasında ikili ilişkilerin böyle sıcak bir dönemde Doğu Pakistan (şuan ki Bangladeş) vilâyetinde 1966 yılında özerklik hareketi başlamış ve gün geçtikçe Doğu ve Batı Pakistan arsında ayrımcılık artmaya başlamıştır (Jahan,1972:166-

177). Aralık 1970 yılında yapılan genel seçimde batı Pakistan'lı siyaset partisi 'Avami lig' 167 koltuk kazanarak Millet Meclisinde çoğunluğunu alıp tek parti olarak hükümet kurma hakkı kazanmıştı. Batı Pakistan'ın en büyük partisi ve Mecliste ikinci parti olan 'Pakistan Halk Partisi' tarafından 'Avami Lig' partisine hükümet kurma hakkının tanınmamasının sonucunda Doğu Pakistan'da büyük ölçüde protesto ve genel grev başlamıştır (Choudhury,1994:106-179). 1971 yılın 25 Mart gece yarısında Pakistan ordusu Doğu Pakistan'da 'Operasyon Searchlight' adıyla kanlı operasyon başlattı. Operasyon başladıktan hemen sonra Bangladeş bağımsızlığını ilan edip Pakistan ordusuna karşı savaşa başladı (Kalam,1992:3-37).

Pakistan'ın iki bölge arasındaki bu sorununun başından beri Türkiye bunun Pakistan'ın bir iç sorunu olduğunu hitap ederek barışçıl bir çözüm istemiştir. Türkiye'nin o zamanki Dışişleri Bakanı Osman Esim Olcay 28 Kasım 1971'de İstanbul Havalimanında resmi bir açıklamada Pakistan'ın güvenliği ve toprak bütünlüğü ile ilgili Türkiye'nin endişesini dile getirmiş ve Türkiye tarafından alınan veya öngörülen tutum ve diplomatik eylemler Pakistan ile 'derin dostluğu' için olduğunu açıklamıştır (<http://profilebengal.com/>). Batı Pakistan'a karşı Doğu Pakistan'ın bu savaşına Hindistan katıldıktan sonra Türkiye, Hindistan'ın derhal ateşkes ilan etmesini istemiştir. Ayrıca Türkiye savaş sırasında İslamabad'ın talep ettiği askeri mühimmatı tedarik etmiştir (Milliyet,1971).

2.2. Bağımsız Bangladeş ile Türkiye'nin İlişkileri

Yaklaşık 9 ay süren savaştan sonra 16 Aralık 1971 'Doğu Pakistan' Bangladeş adıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Ama Pakistan'dan ayrılan Bangladeş'i diğer Müslüman ülkeleri gibi Türkiye de geç tanımıştır. 22 Şubat 1974 tarihinde Pakistan'da gerçekleşen İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Zirvesine Bangladeş katılmıştır ve o gün Pakistan'ın tanıdığı gibi Türkiye de Bangladeş'i tanımıştır (Hussain,2004:117). Türkiye 1976 yılında Dakka Büyükelçiliği açmıştır. Bangladeş ise 1977 yılında Ankara Büyükelçiliği açmıştır. 1978 yılında Bangladeş Cumhurbaşkanı Zia-Ür-Rahman Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Kennedy,2005) ve 1982 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evran Bangladeş'i ziyaret etmiştir. 1986 yılında Türkiye Başbakanı Turgut Özal Bangladeş'i ziyaret etmiştir. 1997 yılında Bangladeş'in 25. yıldönümü kutlama törenine Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel katılmıştır

(Rashid,2015:350). 1997 yılında Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde kurulan bir ekonomik işbirliği girişimi olan D-8' in kuruluş Zirvesinde Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Mart 1999 yılında Bangladeş'te D-8 üyesi sekiz ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının İkinci Zirve Toplantısı'na katılmıştır. Bangladeş Cumhurbaşkanı Şahabuddin Ahmed Ekim 1999 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komitesi (İSEDAK) toplantısına katılmak için Bangladeş Cumhurbaşkanı Zillur Rahman 7-10 Kasım 2009 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/>).

Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 12-13 Şubat 2010 tarihlerinde Bangladeş'i ziyaret etmiştir. Aynı yılın 13-14 Kasım tarihlerinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Bangladeş'i ziyaret etmiştir. Erdoğan'ın ziyaretinde iki ülke arasında sağlık ve karşılıklı büyükelçilik arazi konularında anlaşmalar imzalanmıştır. Terörle mücadele ve uluslararası ilişkiler açısından birçok konuda iki ülke birlikte hareket edeceğini dile getirilmiştir (Kalerkantho,2010).

Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı için 9-13 Mayıs 2011 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 10-13 Nisan 2012 tarihleri arasında Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde Gümrük konularında işbirliği; Yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması; Tarım alanında bilimsel ve teknik işbirliği; Diplomatik, resmi, hizmet ve hususi pasaportlarda vizelerin kaldırılması anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca Uluslararası JÜT Çalışma Grubu'na Türkiye'nin katılma niyet beyanı ve Konya ile Sylhet şehirleri arasında kardeş şehri protokolü imzalanmıştır (Haber7.com).

Bunların yanı sıra 1976 yılında iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana imzalanmış olan anlaşmalar ve Protokollerden 7 Temmuz 1976 Ticaret Anlaşması; 9 Mart 1979 Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması; 9 Mart 1981 Kültür Anlaşması; 10 Mart 1981 Askeri Eğitim ve Öğretim İşbirliği Anlaşması; 5 Mayıs 1986 Bankacılık Anlaşması; 1 Kasım 1986 Denizcilik Anlaşması; 12 Kasım 1987 Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması; 14 Mayıs 1993 Teknik İşbirliği Anlaşması; 25 Mart 1997 Kültürel Değişim Programı; 25 Mart 1997 Hava Taşımacılığı Anlaşması; 17 Temmuz 1997

Teknik ve Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması; 31 Ekim 1999 Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması; 2 Nisan 2002 Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması; 19 Kasım 2009 3. Dönem KEK Toplantısı Protokolü ve 24 Kasım 2010 İkili Hava Ulaştırma Anlaşması önemlidir (MOFA,Bangladesh).

İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendirmek amacıyla 1979 yılında Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) (bdnews24.com) ve 2011 yılında Türkiye – Bangladeş İş Konseyi kurulmuştur. Bu iki kurum Türkiye ve Bangladeş arasındaki yatırım, ticaret, ihracat ve ithalat'ın artırılması konusunda önemli rol oynamaktadır. Bunların dışında iki ülke arasındaki ticari, ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirmek için Haziran 2007 de Türkiye Bangladeş Ticaret ve Sanayi Odası (TBTSO) kurulmuştur (TBCCI, 2016). TBTSO'nun yardımıyla 2008 den beri Bangladeşli iş adamları Türkiye-Dünya Ticaret Köprüsü'ne katılıyor (Bangladeshchronicle.net,2013). Türkiye 2014 yılında Bangladeş'e toplam 149 milyon dolar ihracat yapmıştır. Aynı yılda Bangladeş Türkiye'ye 1 milyar 29 milyon dolar ihracat yapmıştır. 2015 yılında Bangladeş'e Türkiye'nin ihracatında %34,7 artış kaydederek 200 milyon dolara çıkmıştır. Aynı yılda Bangladeş Türkiye'ye 996 milyon dolar ihracat yapmıştır (Dakka Ticaret Müşavirliği,2016:1). Bangladeş'in Türkiye'ye ihracat yapılan ürünlerinde ağırlıklı olarak hazır giyim bulunmaktadır. Bunların dışında Bangladeş jüt, eşya ambalajında kullanılan çuvallar ve torbalar, ayakkabı ihracat yapmaktadır. Öte yandan Türkiye Bangladeş'e baklagiller, boratlar, demir, mermer, demir-çelik çubuklar, alüminyum plaka, levha ve şeritler, ütüleme makina ve cihazları, tekstil makinaları, tekstil kimyasalları ve cam ihraç etmektedir. Türk tekstil firmaları Bangladeş'e yatırımlarını artırmaktadırlar. Bazı Türk firmaları Bangladeş'te yerleşik ofisler açmışlar bazıları ise fabrikalarını Bangladeş'e taşımaktadırlar (DEİK, 2014: 9).

2012 yılında Bangladeş faaliyetlerine yoğunluk kazandıran Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), 2015 yılında Bangladeş'te 10 adet sağlık ocağı açmıştır. TİKA Kasım 2012 yılında Bangladeş'in Cox's Bazar ilinde Turkey Bangladesh Friendship Computer Lab adı verilen 50 ünitelik bir Bilgisayar Laboratuvarı kurmuştur. Bölgenin farklı okullara, Belediyeye 40 adet bilgisayar ve ihtiyaç sahibi 500 kadına dikiş makinası dağıtmıştır. Nisan 2013 yılında TİKA Bangladeş'te üç eğitim merkezi kurmuştur. TİKA Bangladeş'te

eğitim, sağlık, tarım, mesleki eğitim, idari ve sivil altyapıların desteklenmesi gibi birçok alanda çalışmaktadır (<http://www.tika.gov.tr/tr/>).

İki ülke arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği ve diğer anlaşmaları kapsamında Bangladeş ordusundan her yıl belli sayıda Bangladeşli subayları Türk Silahlı Kuvvetler Akademisi'nde eğitim almaktadırlar. Bangladeş Silahlı Kuvvetlerden eğitim alan Türk askerlerinin sayısı da çok az değildir (Dunya.com,2012). Türkiye Bangladeş'e askeri malzeme desteğinde bulunmaktadır. 2008'de iki ülke arasında imzalanan bir askeri anlaşma kapsamında Türkiye Bangladeş'in bir askeri birliğine düzenli olarak yılda bir kez malzeme ve teçhizat desteğinde bulunmaktadır (Haber7.com).

1982 yılında Bangladeş'in başkenti Dakka'nın bir caddesi ve 1998 yılında ikinci büyük şehir Chittagong'un bir caddesinin adı 'Kemal Atatürk Caddesi' konulmuştur. Öte yandan Türkiye'nin başkenti Ankara'nın iki caddelerinin adı Bangladeş'in iki eski Cumhurbaşkanı 'Sheikh Mucib-ür-Rahman' ve 'Zia-ür-Rahman'ın adıyla konulmuştur. Dakka Askeri Kışlası içinde Türkçe dili merkezine 'Mustafa Kemal Türkçe Öğrenim Merkezi' ismi verilmiştir. Mevlana Celaleddin Rumi'nin Konya'daki öğrencilerinden Hazret Şahcelal (<http://www.mfa.gov.tr/>) 14. yüzyılında Bangladeş'in Sylhet şehrine göç edip tasavvuf yoluyla İslam'ın yayılmasını sağlamıştır. 2012 yılında Konya ile Sylhet şehirleri arasında kardeş şehri protokolü imzalanmıştır. Türkiye Bursları ve diğer bursları kazanarak Türkiye'ye öğrenim görmeye gelen Bangladeşli öğrenciler iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerini daha da güçlendirmektedir.

2.3. İlişkilerinin Son Gelişmeleri

2012 yılında Bangladeş Başbakanı Sheikh Hasina'nın Türkiye ziyareti ve ziyaretinde iki ülke arasında önemli alanlarında 7 anlaşmaların imzalanması ikili ilişkilerin yeni bir düzen oluşturacağını işaret ediyordu. Ancak 1971'deki bağımsızlık savaşı sırasında yaşanan bazı suçların yargılanması amacıyla 2010 yılında kurulan Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesinin prosedürü konusunda Türkiye ve Bangladeş hükümeti arasında soğuk ilişkilere yol açmıştır. Türkiye baştan beri Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesinin prosedürünü eleştirmektedir. 23 Aralık 2012 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Bangladeş Cumhurbaşkanı Zillur Rahman'a yazılmış olan bir mektupta, idamların Bangladeş'te bir iç savaşa neden olabileceğine dikkat

çekerek, “toplumda barış ve istikrarın sağlanması için, Gulam Azam (‘Bangladeş Cemaat-i İslami’ partinin eski başkanı) ve diğer sanıkların idam edilmemesini” istedi. Ancak bu mektup, Bangladeş’te ‘Türkiye bizim işlerimize müdahale ediyor’ diye yorumlandı. Bangladeş dışişleri bakanlığı Türkiye’nin Bangladeş büyükelçisini çağırarak ‘Cumhurbaşkanı Gül’ün 23 Aralık tarihli mektubu kabul edilemez ve bu Bangladeş’in işlerine açık bir karışma anlamına gelir’ uyarısında bulunuyor. Ertesi gün Türkiye dışişleri bakanlığı Bangladeş’in Türkiye büyükelçisini çağırarak Türkiye’nin konumunu açıklar (ProthomAlo,2012).

20-24 Aralık 2012 yılında Türk yardımlaşma derneği ‘Cansuyu’ tarafından gönderilen 14 kişilik bir heyet Bangladeş Adalet Bakanı Şefik Ahmed, Bangladeş Cumhuriyet Başsavcısı Gulam Arif Tipu, Bangladeş Başbakanı Şeyh Hasina’nın Dış İlişkiler Başdanışmanı Gevher Rizbi, Bangladeş Yüksek Barolar Birliği Genel Başkanı Zeynel Abidin, Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesinde sanıklar aleyhine şahitlik yapan Sultana Kemal, Cemaati İslami Hukuk Ekibi Başkanı Abdur Rezzak ve Avukat Tacül İslam ile görüşmeler yapmıştır. Cansuyu heyetinin ziyaretinden sonra Bangladeş Hükümeti, laik ve solcu sivil toplum kuruluşlar doyumsuzluklarını ifade etmişlerdi (ProthomAlo,2012).

2013 yılı itibarıyla Bangladeş Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi tarafından ‘Bangladeş Cemaat-i İslami’ parti liderlerine karşı verilen kararlarını Türkiye tarafından kınandı. Son olarak 11 Mayıs 2016 tarihinde ‘Bangladeş Cemaat-i İslami’ parti genel Başkanı Motiur Rahman Nizami’yi idam edildikten sonra Türkiye ve Bangladeş arasındaki ilişkiler bozulacak haline gelmişti. Büyük bir tepkiyle bu idama karşı çıkan Türkiye, Bangladeş’te Dakka Büyükelçisi’ni geri çağırmişti. 12 Mayıs bir programda Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, idama tepkisini şu sözlerle dile getirdi: "Nizami'nin idamından duyduğum derin üzüntüyü sizlerle paylaşmak istiyorum. Siyasi bir lider olan Nizami'nin böyle bir ceza ve infazı hak edecek herhangi bir suçu olmadığına inanıyorum.....Bu vesileyle Bangladeş Dakka Büyükelçisi’ni ülkemize geri çağırdık. Şu anda İstanbul’a inmiş durumda. Şunu unutmayalım: Zalimler için yaşasın cehennem" (Aljazeera.com,2016). Ertesi gün Bangladeş Ankara’daki büyükelçisini geri çağırmişti. Yaklaşık üç ay sonra 10 Ağustos Bangladeş büyükelçisi Ankara’ya dönmüştür ve iki gün sonra 12 Ağustos Türkiye büyükelçisi Dakka’ya dönmüştür (Dailyjanakantha,2016).

3. SONUÇ

Bir zamanlar İngiliz sömürgesi altında olduğu halde Bangladeşli Müslümanlar Osmanlı Halife'yi ve Hilâfeti korumak için Hilâfet Hareketine katılmıştır ve Türk ordusu için yardım toplamıştır. 1971 yılında Bangladeş'in bağımsızlık savaşı sırasında Pakistan'ın güvenliği ve toprak bütünlüğüne öngörülen Türkiye ile bağımsız Bangladeş'in ilişkilerinde uzaklık görünmüştür. Köklü tarih ve kültürel bağları olan bu iki Müslüman ülkenin resmi diplomatik ilişkileri çok gecikmeden 1976 yılında kurulmuştur. 'Kardeşlik' bilincinin temeli üzerinde kurulan bu ilişkilerin çerçevesinde iki ülke arasında bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Ama 40 yıl geçmesine rağmen iki ülke arasında siyasi, ekonomik, ticari ve askeri ilişkileri beklendiği gibi olmamıştır. Ekonomik ve sanayi sektöründe hızlı gelişmekte olan Türkiye ile tekstil alanında hızlı büyümekte olan Bangladeş'in ikili ticaret ilişkileri çok geniş kapsamda olabilir. İki ülke, bölgesel ve uluslararası sorunlarda, özellikle Müslüman ülkelerin sorunlu konularında ortak hareket edebilirler. Dünya askeri gücüne ön sırada gelen NTO üyesi Türkiye ile Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nde en fazla asker gönderen Bangladeş, askeri eğitim ve teknoloji konularında yakın işbirliği kurabilir. Kültürel ve diğer sektörlerinde Türkiye ve Bangladeş daha yakınlaşarak hareket edebilirler.

KAYNAKLAR

Burke, S. M. and Lawrence Ziring, Pakistan's Foreign Policy, Oxford University Press, 1990.

Chaudhri, M. Ali., The Emergence of Pakistan, Lahore: University of Punjab, 1988.

Choudhury, G. W., The Last Days of United Pakistan, Dhaka: University Press Limited, 1994.

Hasan, Rubab, Pakistan-Turkey Relations, Ph.D. Thesis, University of Karachi, 2001.

Jahan, Rounaq., Pakistan: Failure in National Integration, New York: Columbia University Press, 1972.

Maniruzzaman, Talukder, The Bangladesh Revolution and its Aftermath, Dhaka: University Press Limited, 1980.

Quraishi, Salim Al-Din and S.M. Burke, The British Raj in India: An Historical Review, Oxford University Press, 1995.

Rashid, Harun ur., International Relations and Bangladesh, Dhaka: University Press Limited, 2015.

Hussain, Munir, “*Pak-Turkey Relations: On the Common Ties*”, Alternatives: Turkish Journal of International Relations. 7:2, Summer & Fall 2008, 67-85.

Kennedy, Bernard., “*Ambassador Rezaqul Haider: Mediating for commerce*”, Diplomat. 14, December, 2005, 3-14.

Kalam, Abul. “*Bangladesh Independence Movement, South Asia and the Great Power Triangle: A Strategic Re-assessment*”, in: Emajuddin Ahamed and Abul Kalam, (Ed), Bangladesh South Asia and the World. Dhaka: Academic Publishers, 1992, ss.3-37.

Hussain, Akmal. “*Bangladesh and The Muslim World*”, in: Emajuddin Ahamed, (Ed), Foreign Policy of Bangladesh: A Small State’s Imperative, Dhaka: Komol Kuri Prokashon, 2004, ss.110-124.

Milliyet, *Pakistan'a Cephane Yollayacağız*, 14.12.1971.

Aljazeera.com, *Türkiye, Bangladeş Büyükelçisi'ni Ankara'ya çağırdı*, 12.05.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-banglades-buyukelcisini-ankaraya-cagirdi> [Erişim Tarihi: 20.08.2016]

Bdnews24.com, *Turkey to open TIKA office in Dhaka*, 12.12.2012, <http://bdnews24.com/business/2012/11/12/turkey-to-open-tika-office-in-dhaka> [Erişim Tarihi: 23.08.2016]

Dailyjanakantha, *Türkiye artık önceki pozisyonu da değil: ilişkimiz normalleşiyor*, 14.07.2016, <https://www.dailyjanakantha.com/details/article/210407/> [Erişim Tarihi: 21.08.2016]

Dunya.com, *Bangladesh should forge further ties, Bangladeshi ambassador says*, 26.03.2012, <http://www.dunya.com/gundem/turkey-bangladesh-should-forge-further-ties-bangladeshi-ambassador-says-haberi-169261> [Erişim Tarihi: 22.08.2016]

Government of the People's Republic of Bangladesh, Ministry of Foreign Affairs, *List of Agreements signed between Bangladesh and the countries of West and Central Asia*, 2015. <http://www.mofa.gov.bd/media/list-agreements-signed-between-bangladesh-and-countries-west-and-central-asia> [İndirme Tarihi: 27.08.2016]

Haber7.com, *Türkiye ile Bangladeş arasında 7 anlaşma*, 12.04.2012, <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/868212-turkiye-ile-banglades-arasinda-7-anlasma> [Erişim Tarihi: 24.08.2016]

Haber7.com, *Hint'ten gelen paraların sırrı*, 14.12.2008, <http://www.haber7.com/guncel/haber/364693-hintten-gelen-paralarin-sirri> [Erişim Tarihi: 19.08.2016]

Kalerkantho, *Türkiye ile sağlık işbirliği anlaşması*, 11.15.2010, <http://www.kalerkantho.com/print-edition/Court/2010/11/15/104526> [Erişim Tarihi: 01.08.2016]

Peter Symes (2014). *Khilafat Movement Receipt*, http://www.pjsymes.com.au/articles/Khilafat.htm#end_1 [Erişim Tarihi: 16.08.2016]

Profilebengal, *Olca expresses concern for Pak security*, 28.11.1971, http://profilebengal.com/mnnews/page25.html#olca_expresses [Erişim Tarihi: 09.08.2016]

ProthomAlo, *Gulam Azam'a idam edilmemesini için Türkiye'nin talebi (Bengalce)*, 28.12.2012, <http://archive.prothom-alo.com/print/news/316782> [Erişim Tarihi: 19.08.2016]

ProthomAlo, *Vize'yi kötü bir şekilde kullanmakla onlar doğru bir şey yapmamıştır: Dipu Moni (Bengalce)*, 26.12.2012 <http://archive.prothom-alo.com/print/news/316302> [Erişim Tarihi: 19.08.2016]

Sufia Ahmed (2014). *Khilafat Movement*, http://en.banglapedia.org/index.php?title=Khilafat_Movement [Erişim Tarihi: 15.08.2016]

TBCCI, http://www.tbcci.net/?page_id=5 [Erişim Tarihi: 18.08.2016]

The Bangladesh Chronicle, *Optimism for \$10b Turkey-Bangla trade*, 17.03.2013, <http://bangladeshchronicle.net/2013/03/optimism-for-10b-turkey-bangla-trade/> [Erişim Tarihi: 12.08.2016]

TİKA, <http://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=banglade%C5%9F&page=1> [Erişim Tarihi: 25.08.2016]

Timeturk, *İş Bankasına Hindistan'dan gönderilen paranın miktarını Timeturk açıklıyor*, 24.08.2014, <http://www.timeturk.com/tr/2014/08/24/is-bankasina-hindistana-gonderilen-paranin-miktari-timeturk-acikliyor.html> [Erişim Tarihi: 12.08.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Dakka Büyükelçiliği. *Büyükelçinin Mesajı*, <http://dhaka.emb.mfa.gov.tr/AmbassadorsMessage.aspx> [Erişim Tarihi: 12.08.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı. *Türkiye - Bangladeş Siyasi İlişkileri*, <http://www.mfa.gov.tr/turkey%E2%80%93bangladesh-relations.en.mfa> [Erişim Tarihi: 22.08.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Ekonomi Bakanlığı. Dakka Ticaret Müşavirliği Subat 2016, <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-221599> [İndirme Tarihi: 20.07.2016]

Türkiye Cumhuriyeti, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. *Bangladeş Ülke Bülteni Aralık 2014*, <https://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/5364> [İndirme Tarihi: 17.05.2016]